

תמוז תש"ף
יוני 2020

אל: מנהלי בתי הספר, רכזים ומורים ל"גיאוגרפיה – אדם וסביבה" בחטיבות הביניים
מאת: פנינה גזית, מנהלת תחום דעת (מפמ"ר) "גיאוגרפיה – אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"

שלום רב,

הנדון: חוזר מפמ"ר ל"גיאוגרפיה – אדם וסביבה" התשפ"א/ 2 לחטיבות הביניים

בחוזר זה:

- א. [דברי פתיחה](#)
- ב. [מהות המקצוע "גיאוגרפיה - אדם וסביבה"](#)
- ג. [חובת הוראת "גיאוגרפיה - אדם וסביבה" בכיתות ז-ט](#)
- ד. [הוראה איכותית ולמידה מרחוק בעזרת יחידות הוראה, מאגרי חומרי לימוד ופרקטיקות בהוראה](#)
- ה. [סייבר גיאוגרפי בחטיבות הביניים](#)
- ו. [חידון "סובב ישראל" - חידון בגיאוגרפיה וסביבה בישראל](#)
- ז. [אוריינות מדעית](#)
- ח. [הוראת "גיאוגרפיה – אדם וסביבה" בעזרת מאגרי מידע מתוקשבים](#)
- ט. [תכנית שילוב הוראת "גיאוגרפיה- אדם וסביבה" בפעילות בקהילה](#)
- י. [מפת ארץ ישראל](#)
- יא. [סיורים](#)
- יב. [פיתוח מקצועי למורים](#)
- יג. [דרכי התקשרות](#)

א. דברי פתיחה

עם פרוס שנת הלימודים תשפ"א ברצוני ראשית להודות לכם על המעבר המהיר לשגרה של למידה מרחוק חדשה וחדשנית, ביצירתיות ובנכונות ללמידה מתמדת, מתוך רצון לשמר את איכות ההוראה והקשר עם תלמידינו באופן מיטבי תוך שיתופיות רבה ביניכם.

המורים והמדריכים, היו בקשור שוטף, פורה, מפרה ותומך בקהילת מורי "גאוגרפיה אדם וסביבה" בקבוצות WhatsApp, ובקהילות הייעודיות. שפע של שיעורים מצולמים וחומרי למידה והערכה התחדש והתעצם בתקופת זו - כל אלה סייעו מאד בקבלת מענה מהיר על שאלות, בשיתוף ברעיונות, בהצעות לפעילויות, בהכנת מערכי שיעור, בחינות ועוד. הוראת תחום הדעת עלתה מדרגה, בשימוש המורים בכלי הלמידה מרחוק. ועל כך – תודה והוקרה!

"גאוגרפיה – אדם וסביבה" הינו מקצוע המבנה חשיבה מרחבית ומקנה ידע, מיומנויות וערכים להבנת תופעות ותהליכים מקומיים ועולמיים באמצעות ניתוח ההקשרים הגאוגרפיים שלהם. במערכת החינוך בישראל ללימודי תחום הדעת חשיבות רבה - המקצוע מנחיל את ערכי אהבת הארץ והסביבה, מפתח מודעות לערכי סביבה ונוף, מטפח ערכים חברתיים והומניים, מעודד לאזרחות פעילה, ללקיחת אחריות, למעורבות בקהילה ולחשיבה ביקורתית. כל זאת תוך פיתוח כישורי חשיבה מסדר גבוה, עידוד לומד עצמאי בדרך החקר והתאמת תהליכי ההוראה – למידה - הערכה לטכנולוגיות של המאה ה-21. תחום הדעת רלבנטי, אקטואלי ודינמי ונותן כלים להתבוננות ולהבנה של יחסי הגומלין אדם וסביבה - מהמקומי ועד הגלובלי - ומעודד את התלמיד להפוך לאזרח יודע יותר, מבין, מודע, בוחן, חושב, מנתח ומעורב.

בשנת הלימודים תשפ"א נמשיך במסגרת "גאוגרפיה – אדם וסביבה" לקדם שינויים בדרכי הוראה-למידה-ולעקוב עם התלמידים אחר אירועים המתרחשים בארץ ובעולם, נעמיק ונבסס את ההוראה ההיברידית, בה התחלנו בשנת הלימודים תש"ף, ונגביר את למידת העמיתים והפיתוח המקצועי באופן רלבנטי למציאות המשתנה.

ברצוני לאחל למנהלים, למורים ולכל השותפים והמתעניינים בהוראת "גאוגרפיה – אדם וסביבה" שנה מבורכת, בריאות טובה, שנת צמיחה והתחדשות, שנת שלום ובטחון, שנה של עשייה פורייה ומעצימה והנאה בעבודה לנו ולתלמידינו.

ב. מהות המקצוע "גאוגרפיה - אדם וסביבה"

החל משנת הלימודים תשע"ו הוסב שם המקצוע גאוגרפיה בכיתות ה' - י"ב ל"גאוגרפיה- אדם וסביבה". שינוי זה התאים עצמו לשינויים שחלו בעשורים האחרונים בהדגשת הקיימות בניהול ובתהליכי פיתוח ושימור במרחב. דגשים אלה באים לידי ביטוי בתוכניות הלימודים החדשות ובונים תשתית ידע להבנת נושא הקיימות תוך התמקדות בסוגיות מרחביות: צדק חברתי וסביבתי, שמירה על משאבי הטבע והסביבה ועוד. תהליך הלמידה מטפח מודעות ואכפתיות אצל הלומדים לחשיבות שמירת הסביבה ולמתרחש במרחב המקומי והגלובלי תוך עידוד למחויבות ולמעורבות פעילה בהווה ובעתיד. [פרטים בחוזר מנכ"ל](#)

יש להקפיד ולרשום "גאוגרפיה – אדם וסביבה" בתעודות ובמסמכים רשמיים

בתאריך י' בכסלו, התשס"ט 7 בדצמבר, 2008, חוזר מנכ"ל תשס"ט 8/ א', ז' בניסן התשס"ט, 01 באפריל 2009, פרסם האגף לחינוך על יסודי את תכנית היסוד (הליבה) לחטיבות הביניים בחינוך העל יסודי, כהבהרה לחוזר מנכ"ל סח/3(א). על פי תכנית זו יש להתייחס אל תכנית היסוד (הליבה) כאל הציר המרכזי שכל בית ספר בונה עליו את תכנית לימודי החובה והבחירה. על פי מסמך זה מקצוע "גיאוגרפיה – אדם וסביבה" הוא אחד ממקצועות הליבה האקדמית וחלה עליו **חובת הוראה** בהיקף של 6 שעות על פני שלוש שנים.

נושאי הלימוד ללמידה ולהוראה בחטיבות הביניים: כיתה ז' "האדם וסביבתו - כפר עולמי", כיתה ח' "מדעי כדור הארץ" (גיאוגרפיה פיסית), כיתה ט' "ישראל – אדם, חברה וסביבה". באתר [המפמ"ר](#) נמצאות תכניות הלימודים במלואן ובתוכן התכנית הכוללת את התאמת השעות למסגרת שעות הלימודים בפועל.

בשנת הלימודים תשפ"א, לאור המשך משבר הקורונה ושגרת לימודים מלווה בלמידה מרחוק, הכנו מיקוד למידה, אבני דרך להוראה וחומרי הוראה נילוויים באופן בו תוכל להתקיים למידה היברידית מיטבית. ארגון נושאי הלימוד כולל שני מעגלי הוראה - למידה: מעגל ראשון - לימודי ליבה שהינם לימודי חובה הכוללים מושגי בסיס. מעגל שני - לימודי בחירה והרחבה יילמדו אם יוותר זמן ומקום ועל פי שיקולי המורה והמדיניות הבית ספרית. אלה מסומנים בכחול.

קישור - מיקוד הלמידה ב"גיאוגרפיה-אדם וסביבה" ואבני דרך לתכנון ההוראה

ד. הוראה איכותית ולמידה מרחוק בעזרת יחידות הוראה, מאגרי חומרי לימוד, ופרקטיקות בהוראה

לקראת שנת הלימודים תשפ"א, בצל משבר הקורונה. על מנת שההוראה תמשיך להיות מקצועית ואיכותית, הוכנו ויעודכנו לעזרת המורה בפורטל לעובדי הוראה, מאגר של שיעורים מצולמים ומצגות נילוות (תועלנה בתחילת השנה) וכן פעילויות אינטראקטיביות, סרטונים, משחקים ועוד- והצעות מגוונות המאפשרות למידה מיטבית מרחוק.

יחידות הוראה:

במהלך שנת הלימודים נכתבו יחידות הוראה לכל אחד מנושאי הלימוד בגיאוגרפיה-אדם וסביבה לחטיבת הביניים. יחידות ההוראה המתוקשבות שמות דגש על הוראה פדגוגית מיטבית וכוללות ידע רלבנטי, מיומנויות גנריות וגאוגרפיות וערכים. היחידות מהוות בסיס רחב לגמישות המורה וכוללות רעיונות גדולים, ידע עדכני, עקרונות ומיומנויות גנריות וגאוגרפיות משולבות טיפוח ערכים והצעות מגוונות ללמידה ולהערכה. יחידות ההוראה מתאימות להוראה בכיתה ובלמידה מרחוק. הנושאים הראשונים שיפורסמו בתחילת שנת הלימודים תואמים את הנושאים בהן שנת הלימודים נפתחת.

כיתה ז' - "אדם וסביבתו - כפר עולמי" תועלנה יחידות ההוראה בנושאים: א. תהליך הגלובליזציה במרחב העולמי - גורמים ומאפיינים ב. גלובליזציה במרחב העולמי: השלכות והשפעות של הגלובליזציה על המרחב העולמי

כיתה ח' - "גאוגרפיה פיזית - מדעי כדור הארץ" תועלנה יחידות הוראה בנושאים: א. ארבע הספרות של כדור הארץ וקיימות ב. כדור הארץ – השמש - היקום

כיתה ט' – תועלנה יחידות ההוראה בנושאים: א. ישראל במזרח התיכון: ארץ קטנה במרחב מורכב (מבוא) ב. גבולות ישראל

פירוט חומרי למידה נוספים ומתעדכנים המתאימים ללמידה בכיתה וללמידה מרחוק ניתן למצוא בפורטל החינוכי בקישורים להלן ::

[תיק תוכניות לימודים – על פי שכבות גיל ותחומי דעת](#)

[מרחב פדגוגי – מאגר המתעדכן כל הזמן וממוין על פי נושאים ושכבות גיל](#)

בנוסף, בפורטל לעובדי הוראה קיים מאגר של פרקטיקות מגוונות מקדמות הוראה איכותית, להתאמה לכיתה, לבית הספר ולקהילה. [קישור למאגר פרקטיקות בהוראה בפורטל לעובדי הוראה](#) חשוב לציין במיוחד שתי פרקטיקות חשובות ליישום המדיניות הפדגוגית של דמות הבוגר: [למידה סביב רעיון גדול](#) – מטרת פרקטיקה זו היא ניסוח הבנות מרכזיות ליחידת הלימוד שתהיינה חשובות ורלוונטיות לעולמם של הלומדים, כדי לתת משמעות כוללת לפרטי הידע הנלמדים. [שיקולי דעת בתכנון יחידת לימוד](#) – מטרת פרקטיקה זו לסייע למורה לחשוב מה התלמיד/ה צריכה, יכולה/ו רוצה לקבל בכל יחידת הוראה, על מנת להיות מסוגלת/ל ללמוד באופן מיטבי ולעמוד בהצלחה בדרישות תוכנית הלימודים. ראו בקישורית זו את טבלת נושאי הלימוד וחומרי הוראה העומדים לרשותכם בכל אחד מהנושאים.

ה. סייבר גאוגרפי בחטיבות הביניים

שילוב **מסלול הסייבר הגאוגרפי** בכיתות ז'-ט' הוא חידוש פדגוגי, המכוון להעמקת הלמידה המרחבית תוך שימוש, ניתוח ויישום מידע של נתונים ומפות מהמרחב האינטרנטי במערכות מידע גאוגרפיות (ממ"ג – GIS) בעקבות הצלחת המסלול בחטיבות העליונות, שהחל לפני כארבע שנים בשיתוף פעולה בין הפיקוח על הוראת "גאוגרפיה אדם וסביבה" לבין חיל המודיעין, הוחלט לעודד את הוראת הסייבר הגאוגרפי גם בחטיבות הביניים. מסלול הסייבר הגאוגרפי מכוון להכשיר את הלומדים ללמידה אינטראקטיבית במערכות מידע גאוגרפיות GIS, ומתאים במיוחד ללמידה מרחוק. לצורך כך נכתבו חומרי עזר למורים ופעילויות לתלמידים, מתנהלת השתלמות בחופשת הקיץ ותפתחנה השתלמויות במהלך השנה.

ו. חידון "סובב ישראל" – חידון בגאוגרפיה וסביבה בישראל

בשנת הלימודים התשפ"א ייערך, זו השנה השש עשרה, חידון "סובב ישראל" בתחומי גאוגרפיה וסביבה בישראל לתלמידי חטיבות הביניים מכל המגזרים. החידון מהווה שיא של תהליך לימודי- חינוכי ומשמעותי בנושאים שהם בעלי חשיבות גדולה לעצם קיומנו בארץ ישראל. החידון מהווה הזדמנות לחוויה לימודית משמעותית, לשימת דגש על הידע, ההכרה וההבנה הגיאוגרפית של הארץ. החידון מזמן פעילות בית ספרית ואירוע שיא המקדם את הוראת תחום הדעת בבתי הספר, בקהילה ובארץ. **בשנת הלימודים תשפ"א החידון יישנה פניו. פרטים יפורסמו באתר המפמ"ר.**

ז. אוריינות מדעית טכנולוגית

בתוכנית הלימודים בגאוגרפיה אדם וסביבה בכיתה ח' נלמד הנושא "מדעי כדור הארץ, גאוגרפיה פיזית" אנו מכוונים להעמקת האוריינות המדעית הטכנולוגית בתהליכי הלמידה ובתהליכי ההערכה בהתאמה למבחנים הבינלאומיים. בשנת הלימודים תשפ"א תפורסמנה במרחב הפדגוגי יחידות הוראה ובהן יושם דגש על אוריינות מדעית טכנולוגית בתכנים הנלמדים בגאוגרפיה פיזית – מדעי כדור הארץ. כמו כן, במרחב הפדגוגי קישורים למשימות אורייניות מתוקשבות המדגישות אוריינות מדעית טכנולוגית. בשנת הלימודים התשפ"ב, 2022 יתקיים מבחן פיזה שיכלול גם את תחום "מדעי כדור הארץ" לתלמידים שידגמו בכיתות ט'-י'.

ח. הוראת "גאוגרפיה – אדם וסביבה" בעזרת שיעורים מצולמים ומאגרי מידע מתוקשבים

שימוש במאגרי מידע מתוקשבים עוזר בקידום הוראת המקצוע ומרחיב את הידע וההבנה המרחביים. קיימים היום אתרים רבים המתארים ומתעדכנים כל העת ובהם תופעות ותהליכים גאוגרפיים המשתנים במרחב כמו: מפות מקוונות, צילומי אוויר ועוד. כל אלה מאפשרים להקנות ללומדים מידע, יכולת חשיבה ושליטה בדרכי מחקר ובמינומנויות המסייעים בהבניית הידע והחשיבה המרחביים. דוגמאות:

- **GOVMAP**: הפורטל הגאוגרפי הלאומי של המרכז למיפוי ישראל: המרכז למיפוי ישראל (מפ"י) פיתח אתר שבו מוצגים נושאים גאוגרפיים שונים באמצעות מפות. על מפת בסיס ניתן להעלות שכבות של נושאים נבחרים. השרת החדש מכיל רכיבים חדשים בעיקר בתחום האזור האישי אשר מאפשר הכנת שכבות ע"י המשתמש. [כתובת האתר](#)
- **Google Maps; Google Earth Google Street View**: האתרים מכילים שכבות רבות של מידע גאוגרפי רלבנטי לתהליך הלמידה כגון: גבולות, אתרים, תמונות, מפות. התוכנה מאפשרת לראות את פני כדור הארץ בתלת מימד ו"לטייל" במקומות שונים. באמצעות תוכנה זו אפשר לעקוב אחרי אירועים "בזמן אמת" כמו שיטפונות, שריפות, התפרצויות הרי געש. כמו כן ניתן להוסיף עם התלמידים שכבות מידע למפות.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מרכז המידע של הבנק העולמי ועוד

ט. תכנית שילוב הוראת "גאוגרפיה- אדם וסביבה" בפעילות בקהילה

מקצוע "גאוגרפיה - אדם וסביבה" מזמן הוראה משלבת פעילויות אקטיביסטיות, חברתיות, משולבות בקהילה. אנו מעודדים שילוב ההוראה בתחומי החברה והקהילה. מעורבות יכולה להתקיים בתחומים מגוונים כמו תחום הסביבה, טיפול במפגעים סביבתיים, תכנון פיתוח – בהתאמה לתוכנית הלימודים לכיתות ז-ט. ניתן להיעזר במדריכים לפיתוח ויישום תכניות חברתיות. רשימת המדריכים באתר המפמ"ר.

י. מפת ארץ ישראל

לקראת שנת הלימודים התש"ף אנו חוזרים ומדגישים את החשיבות שיש ללימוד המפה של ישראל במסגרת לימודי "גיאוגרפיה – אדם וסביבה" בחטיבות הביניים. הידע וההבנה של תופעות ותהליכים ברמה העיונית, חייבים להיות מלווים בהכרה של מפת הארץ: האזורים הטבעיים והנופים, הגבולות, היישובים ועוד. אנו מאמינים כי לימוד "גיאוגרפיה – אדם וסביבה" בדרך זו יתרום לחיזוק הזיקה של התלמידים לישראל. לרכישת מפת ישראל לתלייה בכיתה ו/או לשימושם של תלמידים יש לפנות למרכז למיפוי ישראל או לרכוש מפות אשר נחתם עליהן כי נתוני היסוד שלהן מבוססים על נתוני המרכז למיפוי ישראל.

יא. סיורים

הסיור הלימודי על מרכיביו השונים הוא אחת מאבני היסוד של ההוראה המשמעותית ב"גאוגרפיה – אדם וסביבה". מומלץ, עד כמה שיינתן, כי הלימודים ישלבו למידה חוץ כיתתית וסיורים בסביבה הקרובה והרחוקה כחלק מהתהליך הלימודי הרציף. [הצעות שונות לשילוב סיורים במהלך ההוראה](#)

יב. פיתוח מקצועי למורים

בשנת הלימודים התשפ"א יכול הפיתוח המקצועי למורים כנסים והשתלמויות ארציות ומחוזיות. הפיתוח המקצועי חיוני לכל המורים כדי להמקצע בכל הקשור ללמידה מרחוק, להתעדכן במידע גיאוגרפי, בפרויקטים שונים המתקיימים במהלך שנת הלימודים ובנושאים נוספים הקשורים בהוראת "גאוגרפיה – אדם וסביבה" בבתי הספר.

פרטים לגבי ההשתלמויות לפיתוח מקצועי והכנסים יפורסמו באתר ["משולחן המפמ"ר"](#) ובקישור [להלן פירוט מההשתלמויות והכנסים הצפויים להתקיים:](#)

- **השתלמות ארצית - פורומים וכנס קיץ**
- **השתלמויות ארציות מקוונות "איחוד מול ייחוד"**
- **השתלמויות מיקרוקורדיטציה**
- **השתלמות מורים מובילים בבתי הספר העל יסודיים (בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה) קמפוס בבית יציב.**
- **מועדוני מורים יתקיימו במרכזי פסג"ה במחוזות. פרטים אצל [המדריכים המחוזיים](#).**
- **כנס האגודה הגיאוגרפית – בחג החנוכה**
- **כנס לחינוך סביבתי – בחופשת הפסח**
- **כנס החלל והיקום**

• **השתלמויות למובילי הסייבר הגאוגרפי**

פרטים ועדכונים על הכנסים וההשתלמויות לפיתוח מקצועי יפורסמו באתר "משולחן המפמ"ר".

יג. דרכי התקשרות

במהלך השנה מתפרסמות הודעות חשובות בנושאים שונים הקשורים באופן ישיר להוראת המקצוע. המידע מתפרסם באתרים של משרד החינוך ובאתרים אחרים, וכן מופץ מידע ומתנהל שיח ברשימות תפוצה בדואר האלקטרוני כמפורט להלן:

- **אתר חדש - משולחן המפמ"ר להוראת "גיאוגרפיה – אדם וסביבה" במשרד החינוך:**
באתר "משולחן המפמ"ר" תמצאו את כל המידע שיוצא מטעם הפיקוח על הוראת המקצוע: חוזרי המפמ"ר, פרטים על ההשתלמויות, צוותי הדרכה ועדכונים בנושאים שונים. כמו כן ניתן לפנות דרכו ישירות למנהלת תחום הדעת (מפמ"ר).
- **רשימת התפוצה של מורי "גיאוגרפיה – אדם וסביבה" בדואר האלקטרוני.**
רשימת תפוצה זו מאפשרת שיח חופשי בין כל המנויים באתר. רשימה זו כוללת מאות מורים ואנשי אקדמיה מכל רחבי הארץ, ומתנהל בה רב שיח מתמיד בכל הקשור להוראת המקצוע.
הצטרפות לרשימת התפוצה

חשוב כי כל המורים יהיו מחוברים לרשימת התפוצה וייכנסו באופן קבוע לאתר המפמ"ר

המדריכים ל"גיאוגרפיה – אדם וסביבה" ישמחו לעמוד לרשותכם בכל שאלה.

בברכת

**שנה מבורכת, בריאות טובה, שנת שקט וביטחון
ועשייה פורייה, מעצימה ומוצלחת**

פנינה גזית,

מפמ"ר "גיאוגרפיה – אדם וסביבה" ו"מולדת, חברה ואזרחות"